

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Frankistické Španělsko jako typ
nedemokratického režimu**

Markéta Kašková

Plzeň 2018

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Mezinárodní vztahy – teritoriální studia

Bakalářská práce

**Frankistické Španělsko jako typ nedemokratického
režimu**

Markéta Kašková

Vedoucí práce:

PhDr. Jiří Zákravský, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2018

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2018

.....

Jméno a příjmení studenta

Poděkování

Děkuji PhDr. Jiřímu Zákravskému, Ph.D. za odborné vedení práce, věcné připomínky, dobré rady a vstřícnost při konzultacích nad touto bakalářskou prací.

OBSAH

1	ÚVOD	6
2	TEORIE NEDEMOKRATICKÝCH REŽIMŮ	9
2.1	Autoritativní režim	10
2.1.1	Typy autoritativních režimů podle Juana J. Linze.....	13
2.2	Totalitní režim	16
2.3	Shrnutí rozdílů mezi totalitárním a autoritativním režimem	19
3	ŠPANĚLSKÁ OBČANSKÁ VÁLKA	19
3.1	Příčiny občanské války	19
3.2	Průběh občanské války.....	22
3.2.1	Francovo upevňování vlády.....	24
4	VÝVOJ A ZNAKY FRANCOVA REŽIMU	26
4.1	Historický vývoj Francova režimu.....	27
4.2	Movimiento Nacional.....	33
4.3	Zahraniční vztahy a spolupráce Španělska za Frankistického režimu	34
4.4	Situace po Francově smrti a přechod k demokracii	36
5	RYSY FRANKISTICKÉHO REŽIMU	37
5.1	Charakteristika Francova režimu.....	39
5.1.1	Limitovaný pluralismus ve Španělsku.....	40
5.1.2	Mentalita Francova režimu	42
5.1.3	Politická participace a mobilizace společnosti	43
6	ZÁVĚR	44
7	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	48
8	RESUMÉ	50

1 Úvod

Začátek 20. století znamenal pro Španělské království období klidu a ekonomickou prosperitu. Relativně klidné období vystřídala politická krize, která zapříčinila v následujících letech nestabilitu celého politického zřízení. V průběhu 20. století se Španělsko stalo republikou, později ho ovládl nedemokratický režim, který vystřídala monarchie v čele s Juanem Carlosem a tyto změny se neobešly bez vyhocených krvavých střetů. Po skončení diktatury Miguela Primo de Rivery a po vyhlášení druhé španělské republiky uprchl král Alfonso XIII. do exilu, čímž se naplno rozpoutala polarizace společnosti. U moci se v době krátkého trvání nepevného republikánského režimu střídaly vlády s odlišnými politickými zaměřením – vláda byla neefektivní s velkým množstvím stran, což prohlubovalo polarizaci společnosti, která bránila nalezení společného postoje k politické situaci mezi ideologicky rozdílnými subjekty. Na jedné straně stáli levicoví socialisté a komunisté, vymezující se vůči konzervativním myšlenkám, a na druhé straně fašisté, španělští nacionalisté a konzervativci. Střet těchto dvou protipólů se rozrostl do nepřehledného konfliktu, který zná historie jako španělskou občanskou válku, jež trvala mezi lety 1936–1939. Po jejím konci byl nastolen nedemokratický režim v čele s Franciscem Francem. Život Francisca Franca a později i režim, který až do roku 1975 uplatňoval, byly jasně poznamenány vojenskou výchovou. On i jeho bratr studovali na vojenských školách a nasbírali dlouholeté zkušenosti v armádě. Franco svou moc udržel přes 40 let, což se v dějinách povedlo jen málokomu.

Významným obdobím Španělského království, kterým se bude tato bakalářská práce zabývat, je právě doba Francovy vlády. Jedná se o období mezi lety 1939 a 1975 – tedy od momentu, kdy se z velitele španělských jednotek v Maroku stal vůdce země nedemokratického režimu, až po jeho smrt. K postavení hlavy státu mu dopomohlo vítězství v občanské válce a řada z jeho pohledu šťastných náhod. Mluvíme především o úmrtích konkurentů Emilia

Moly a Josého Sanjurja, kteří jako generálové byli potenciálními kandidáty na post hlavy státu. Jako věrný katolík se mohl spolehnout na různé církevní subjekty coby své spojence, kterým šlo o tradiční hodnoty země. Stejně tak tomu bylo i s armádou, která Franca uznávala jako vůdce, jenž vzešel z vojenských poměrů. Vzhledem k mnoha událostem, vztahujícím se k Francově životu, je nutné pro potřeby této bakalářské práce vymezit přesný časový úsek, který budeme podrobněji analyzovat (1939–1975). Během jeho vlády se nedemokratický režim postupně uvolňoval, až se ze Španělska stal demokratický stát – nástupce Juan Carlos nepokračoval ve Francových stopách a spolu s premiérem zahájil reformy, které režim měnily.

Následující práce bude případovou studií nedemokratického frankistického režimu, kterou navazuji na svůj roční pobyt Erasmus na Universidad de Granada ve Španělsku, kde jsem studium tohoto tématu zahájila. Příklad frankistického Španělska jako typ nedemokratického režimu není zcela přesný, neboť režim vykazuje specifické rysy, které se nepodobají klasickým totalitním režimům. V teoretické části práce proto obecně představíme rozdíl mezi totalitními a autoritativními režimy, a to především z důvodu, abychom frankistický režim chybně nezařadili do nepatřičného nedemokratického režimu – rozdíl mezi autoritativním a totalitním režimem je pro nás tedy podstatný. V této části bude pro výzkum klíčová publikace od Juana Joseho Linze *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. Podíváme se na Linzovy podmínky, které musí být splněny, aby režim mohl být považován za autoritativní nebo totalitární; z této teorie pak bude další zkoumání frankistického režimu vycházet. Linzova kniha nese dodnes nejpoužívanější typologii nedemokratických režimů, ze které vycházejí další odborníci na danou problematiku, proto je velmi vhodná pro tuto práci. Jaké rysy nedemokratického režimu vykazuje frankistický režim a o jaký typ se jedná? Na to odpovíme v praktické části, kde se věnuji období frankismu.

Abychom pochopili Francovu cestu k moci, musíme začít již v období před občanskou válkou a stručně vysvětlit, jakým způsobem se v konfliktu angažoval. Ve válce bylo částečně formováno Francovo myšlení, které později aplikoval za své vlády. Je to právě španělská válka trvající mezi lety 1936 a 1939, která nám poskytne zásadní historické údaje a perspektivu, ze které pochopíme, proč se smyšlení generála upínalo daným směrem. Dále analyzujeme vývoj a politické změny způsobené válkou i postupné prosazení Francovy moci a budeme se také zabývat, jaká byla hlavní myšlenka tohoto autoritativního režimu, případně čím byla Francova vláda specifická. Zaměříme se i na to, jakým způsobem se podařilo Franciscu Francovi udržet moc až do své smrti a částečně zmíníme přechod k demokracii. Ke zkoumání režimu nám především poslouží publikace Jiřího Chalupy *Španělsko – stručná historie států*, která podrobně zkoumá vývoj a strukturu frankistického nedemokratického režimu a pomáhá odpovědět na otázku, jaké jsou specifické charakteristiky tohoto režimu?

Cílem práce bude v závěrečné kapitole zařadit frankistické Španělsko k teoretickému modelu nedemokratického režimu, který bude blíže představen v teoretické části práce. Shrneme zde základní charakteristiky Francovy vlády, zjistíme, v kterých charakteristikách je režim ojedinělý. Zmíníme i politické milníky, k nimž v období frankistického režimu došlo a které měly vliv na režim.

2 Teorie nedemokratických režimů

Během 20. století, konkrétněji pak v meziválečném období, jsme pozorovali značný kontrast v rozdělení světa na dva typy politických systémů – demokratické a nedemokratické režimy – existovalo značné množství nedemokratických režimů, kam řadíme i režimy autoritativní a totalitní. Rozdělení se udrželo do 60. let i přes fakt, že se nacistické a fašistické režimy koncem 2. světové války rozpadly (Balík 2007: 41). Totalitarismus je obecně spojován s nacismem a fašismem třicátých let, později se objevoval ve spojení s komunistickým režimem. Podle Říchové se objevoval již v prvních společenských formách v důsledku přirozenosti člověka, jemuž je takový režim bytostně vlastní a nacházel se tak od nepaměti ve společenských systémech (Říchová 2006: 225–226). „Nicméně historie [...] zaznamenala existenci svébytných politických režimů, které nejenže nenaplňovaly charakteristiky demokracie či totalitarismu, ale ani se o to nesnažily. Svou legitimitu sice nečerpaly ze svobodných voleb, na druhé straně ale ani neusilovaly o totální ovládnutí jednotlivce a společnosti. V současnosti je již obecně přijaté označení těchto režimů jako autoritativní, přičemž spolu s totalitními tvoří dvě hlavní kategorie režimů nedemokratických“ (Balík 2007: 41).¹

Důležité je tedy rozvést, jakým způsobem se od sebe totalitní a autoritativní režimy odlišují. Nejvýraznějším rysem totalitního systému je absolutní kontrola společnosti představiteli politické sféry. Totalita má radikální přístup ke všem skupinám společnosti, tedy uvěznění společenství do sféry státu a politické i nepolitické ovládnutí osob. A právě zásahy do mimopolitického života běžného člověka je u totalitních režimů zásadní, neboť ostatní nedemokratické režimy do nepolitického života zasahují minimálně nebo vůbec. Autoritativní režimy si vystačí s kontrolou politických aktivit společnosti na území vlastních států. Jiné nedemokratické režimy tedy spoléhají „jen“ na

---

¹ Podrobněji o totalitních režimech v oddíle 2.2

vyloučení těchto subsystémů mimo politickou sféru (Říchová 2006: 233). Další rozdílností je ideologie, která určuje legitimitu systému. V síle ideologické myšlenky se od sebe nedemokratické systémy liší. Totalitarismus je forma vlády, která má za cíl naprosté ovládnutí jedinců. Síla nedemokratického režimu tkví v umění manipulace s lidmi (Arendt 2004: 575).

Problematika nedemokratických režimů je z historického i politického hlediska podrobně zpracována, a proto v této části bakalářské práce není naším cílem přinést nové poznatky, nýbrž vymežit rozdíly mezi autoritativním a totalitním režimem, abychom dále mohli zkoumat režim frankistický. „Propracované teorii autoritarismu nedal vzniknout režim politických teoretiků Salazara či Dolfusse, ale režim vojáka Franca. Právě na příkladu Francova Španělska vypracoval Juan José Linz svůj koncept autoritativních režimů, s nimiž se dnes musí vypořádat každý sociální vědec, chce-li se tématem vážně zabývat“ (Balík – Kubát 2004: 51). My se proto v následujících podkapitolách budeme řídit především jeho klasifikací, neboť z Linze vycházela většina významných badatelů zaměřující se na nedemokratické režimy.

2.1 Autoritativní režim

Dnes je pojmu autoritarismu přidělen negativní význam, ovšem v minulosti se jednalo o pojem spíše pozitivní. Autoritarismus je chápán jako zneužití moci nebo jako prostředek k prosazení svých cílů ovlivněním chování druhého člověka. Autorita se uplatňuje shora, tedy bez ohledu na souhlas lidu. Autoritarismus zdůrazňuje, že vůdce má přednost před individuální svobodou lidu (Heywood 2004: 58). Podle Juana J. Linze rozdělujeme autoritativní režimy do několika kategorií, kde moc uplatňuje jasný vůdce či malá skupina osob. Jedná se o politický systém bez velkomyslné ideologie, avšak s jasnou mentalitou směřující společnost uvnitř nepřesně definovaných hranic. To znamená, že autoritarismus společnosti nepodsouvá unikátní ideologii a nesoustředí se na její oddanost a manifestaci. Ideologie se může ve společnosti

objevit, ale neudává hlavní směr. Výrazná je mentalita, kterou vysvětlujeme jako způsob emocionálního myšlení a cítění (Linz 2000: 159). Princip existencí a svobodné soutěžení více politických stran a organizací odlišného zaměření bylo v autoritativních režimech limitováno, nikoliv zcela zakázáno. Jedná se o jeden z nejvýraznějších rysů právě těchto režimů. Režim politické organizace toleruje a někdy dokonce i jejich existenci vyžaduje, avšak akceschopnost subjektů je velmi omezená, funguje nanejvýš jako nástroj autority a musí být loajální režimu. Největší prostor dostávají subjekty církevní, ekonomické a soukromé, které spolupracují s vůdcem a jeho společníky (Linz 2000: 159).

Linz ve své knize *Totalitarian and authoritarian regimes* pracuje s pojmy limitovaný politický pluralismus a politický monismus. Je nezbytné tyto výrazy lépe vysvětlit a zdůraznit jejich hlavní smysl, abychom je správně pochopili, nezaměňovali je a používali je skutečně tak, jak je chápal Linz.

Pluralismus se zabývá problematikou vztahů jedince, společnosti, státu a jejich funkčnímu vstupu do politického systému v demokracii. Slovo stejného významu, jako je pluralismus, bychom mohli nahradit za mnohost či odlišnost. V pluralismu se tedy objevují odlišné skupiny a formace jedinců, které utváří určitou jednotu v politickém systému. Tito jedinci pak prostřednictvím skupin mohou ovlivnit politické dění a vyjadřovat své zájmy. Pluralismus se snaží prosazovat demokratickou myšlenku společnosti, založenou na existenci a svobodné soutěži více politických stran a organizací odlišného zaměření (Říchová 2006: 41–51). Linz zdůrazňuje význam limitovaného politického pluralismu v kontextu autoritativního režimu, neboť je velmi důležitým prvkem zejména kvůli odlišení se od režimu totalitního. Omezený pluralismus může být legální či de facto. V praxi je provedení rozdílné, tedy efektivita může být větší, či menší. Limitovaný pluralismus je definován tolerancí či dokonce podporováním organizací, které mohou mít přesah do politiky. Takové skupiny ale souhlasí s tím, že nebudou zpochybňovat režim a zůstanou vůči němu

loajální. Skrze tyto skupiny ovšem nemají občané možnost jakkoliv zasáhnout do politiky, což stojí v přímém rozporu s demokratickými režimy, kde je politická moc formálně závislá na podpoře voličů. Pokud tedy zástupci těchto skupin přijdou v autoritativním prostředí k moci, je to vždy jen se svolením vůdce či vládnoucí skupiny. V autoritativním režimu může existovat jedna oficiální privilegovaná strana, stejně jako v totalitním režimu, její role se ale liší. Strana není vykonavatelem moci, tuto funkci plní autoritativní osobnost (Linz 2000: 161).

Autoritativní politika je značně ovlivněna osobnostmi, které hýbou politickým děním. Běžně do systému zasahují osobnosti z vlivných sociálních skupin, kterým vládce důvěřuje. Existence a postavení politiků závisí na vůli autority. Většina z těchto osobností pochází z již zmiňovaného armádního nebo náboženského prostředí, případně pak i z prostředí byrokratického. Základna politické elity byla tedy různorodá, chybělo velké zastoupení profesionálních politiků, kteří by vyšli z čistě politických poměrů (Balík – Kubát 2004: 48–49). Politická mobilizace a depolitizace je dalším kritériem autoritativního režimu podle Juana Linze. Mluvíme o reálné politické participaci občanů země. Některé vznikající autoritativní režimy mobilizují své obyvatelstvo k budování systému a své přívržence zapojí do chodu nově vznikajícího režimu a jeho institucí, jiné naopak chtějí depolitizaci. Ty režimy, které neváhaly zatáhnout do politického procesu masu organizací či do té doby nezapojené společenské sektory, přeměnily dříve nebo později svou formu vládnutí na nacionalistickou, populistickou či fašistickou úroveň. Naopak režimy se silnou depolitizací měly za cíl uměle vytvořit nezájem o politické dění, tedy jakousi politickou apatii, která by autoritativním představitelům dovolila vytvořit takové sociální prostředí, kde by byly veškeré snahy o politickou participaci otupěny a nevyužity (Balík – Kubát 2004: 46–55).

Mentalita režimu je dalším důležitým faktorem v autoritativní společnosti. Jak bylo již zmíněno, autoritarismus postrádá ideologii, která je nahrazena právě autoritativní mentalitou. Ta může být například vojenská, církevní nebo úřednická. Mentalita není myšlenkovým systémem režimu. Její definice není tak striktní jako právě u ideologií. Je to způsob cítění a emocionálního nastavení společnosti. Obecně je mentalita proměnlivá a nemá striktní vymezení. Šíří se mezi lidmi pomaleji, a ne tak efektivně jako ideologie. Nemá takový dosah ani vliv na společnost režimu ani politické dění v zemi (Linz 2000: 162).

2.1.1 Typy autoritativních režimů podle Juana J. Linze

Juan Linz definoval hned sedm typů autoritativních režimů, které se liší propojováním a členěním definovaných faktorů. Stupeň omezeného pluralismu, ideologie a politická mobilizace dosahují odlišných hodnot, které utváří odlišné autoritativní režimy (Balík-Kubát 2004: 56–57).

První typ označujeme jako *Byrokraticko-militaristický autoritativní režim*. Je jedním z nejčastějších typů, který bychom našli ve všech částech světa 20. století. Řadíme sem právě i Španělsko v období režimu Francisca Franca (1936–1975). Dále lze uvést například režimy v Chile (1973–1989), Polsku (1926–1939), Maďarsku (1920–1944) nebo Argentině (1946–1955). Režim se především vyznačoval dominantní vojenskou rolí, kde bylo zřízení v rukách skupin nebo osob vykonávající správu a řízení. Režim nemá zahraniční ambice, vládne uvnitř svých hranic svou mentalitou. Funguje i bez politických stran, i když výskyt privilegované strany není ojedinělý. Naopak režim často oficiální stranu vytvářel, aby utlačila zapojení společnosti do politického dění (Linz 2000: 184–208). V českém prostředí se často byrokraticko-militaristické autoritativní režimy nesprávně zaměňují za fašistické (Balík 2007: 47)

Organicko-etatistický autoritativní režim je dalším typem autoritativního režimu podle Juana Linze. Režim vyvíjí snahy o reprezentaci odlišných zájmů

moderní společnosti a neakceptuje model třídního konfliktu. Dochází k popření individualistických předpokladů liberální demokracie. Lidé jsou přirozeně členy různých organizací a sociálních skupin, v rámci nichž akceptují profesionální politiky a jejich postavení mimo záležitosti všedního života. Korporatismus však razí myšlenku organizace politického života ve výše uvedených skupinách, čímž vznikají volební obvody nikoliv na základě teritoriálního rozdělení, ale v souladu s rozdělením obyvatelstva na primární jednotky podle příslušnosti ke shora uvedeným skupinám. Tento systém fungoval například v Salazarově a Caetanově Portugalsku (1926–1974), Dolfussově a Schusniggově Rakousku (1934–1938), částečně ve Francově Španělsku a přirozeně také v Mussoliniho Itálii (Linz 2000: 208–216).

Mobilizační autoritarismus v postdemokratických zřízeních se objevuje v zemích, ve kterých selhala demokracie kvůli řešení základních sociálních problémů. Jedním z důvodů neúspěchu je touha větší části společnosti být součástí vlády, což automaticky vyvrací i možnost nastolení byrokraticko-militaristické vlády či vlády, vyznávající principy organického etatismu. Mobilizační autoritarismus je tak odpovědí na krizi demokratického uspořádání meziválečné Evropy a typickým příkladem je fašistická Itálie (Linz 2000: 217–227).

Postkoloniální mobilizační autoritativní režimy se logicky týkají zemí, které bojovaly za nezávislost na své koloniální mocnosti. Během boje za nezávislost vzniká jediná dominantní strana, která mobilizuje společnost a nadále se prosazuje jako vůdcovská. Na rozdíl od totalitních režimů se ale v tomto případě ona strana nevydává tímto směrem, ale je pouze jednou ze součástí moci. Příkladem jsou zpravidla africké země z období druhé poloviny 20. století poté, co získaly nezávislost (Linz 2000: 227–233).

Rasové a etnické „demokracie“ jsou typické pro státy, kde sice jediná, rasově definovaná a často menšinová část společnosti plní všechna demokratická

pravidla, ale zároveň vylučuje ze společenských a politických procesů jinou, častěji většinovou skupinu na základě rasy. Toto rozdělení nezřídka vede k omezování svobod, a to nejen vůči příslušníkům majoritní skupiny, ale i těm členům minority, kteří zpochybňují legitimitu stávajícího politického uspořádání. Známým příkladem je politika apartheidu v Jihoafrické republice, kde „demokracie“, ovlivněná rasovým a etnickým postojem, fungovala v letech 1948–1993 (Linz 2000: 233–240).

Defektní a pretotalitní autoritativní režimy předchází totalitním systémům, což ale nutně neznamená, že k přerodu v totalitu musí dojít. V pretotalitních režimech už dosahuje úroveň mobilizace společnosti vysokých hodnot a ideologie se razí v takové míře, aby měla společnost čím legitimizovat své postoje a svá rozhodnutí. Dojde-li k omezení pluralismu, hovoříme pak o totalitním systému, je-li ovšem některý z výše uvedených aspektů oslaben, či zcela chybí, jde o systém totalitárně defektní (Linz 2000: 240–245). Mezi pretotalitní autoritativní režimy jsou řazeny země Evropy po skončení druhé světové války a spadá sem i Československo v letech 1945–1948 (Balík 2007).

Posttotalitní autoritativní režimy stojí v protikladu s režimy pretotalitními a zahrnují státy, kde ještě nedošlo k oslabení jedné vládnoucí strany, která v předchozím období úspěšně fungovala a plnila svou totalitní roli. Na rozdíl od jiných politických systémů je v posttotalitním uskupení důležitý vliv vzpomínek společnosti na předchozí režim a politické kultury obecně. Nejvíce příkladů nacházíme v devadesátých letech minulého století a jde výhradně o bývalé země komunistického bloku (Linz 2000: 245–261).

V knize Juana Linze se setkáváme s jedním dalším samovolně vyčleněným režimem – sultanismem. Podle autora stojí mezi totalitním a autoritativním režimem. Sultanismus bylo možné pozorovat například na Haiti za vlády Duvaliera, v Dominikánské republice pod Trujilem nebo například v Severní Koreji pod Kim Ir-senem. Moc sultána je neomezená a všichni pod vládou

sultanismu jsou podrobeni jeho rozhodnutí. Nalezneme zde silný význam symbolů, neexistenci vládních zákonů a výrazné velebení vůdce. Systému chybí jak ideologie, tak mentalita, má však silné tyranské a dynastické tendence (Balík 2007: 49).

2.2 Totalitní režim

Totalitní režim je samostatně stojící politický režim. My si hlavní rysy a faktory tohoto nedemokratického systému zformulujeme proto, že jednou z možností, jak porozumět a definovat autoritativní režimy, je vymezit je na totalitarismu (Heywood 2004: 49). Stejně jako u autoritativního režimu je nejprve potřeba pojem správně vyznačit. Za popularizaci totalitního režimu se přičinil vůdce Benito Mussolini, který jako první použil spojení „totalitní stát“ (*lo stato totalitario*) (Arendt 2004: 308). Za autora však můžeme považovat Giovanniho Amendolu, ten použil termín jako první a nazval vládu Mussoliniho jako totalitní. Postrádání demokratických tendencí a odebrání práv menšinám zařídilo vznik nového režimu, který nazýváme totalitní. Historie pojmu totalitarismu nicméně není jednoduchá, stejně jako jeho vývoj a byla svědkem celé řady interpretačních omylů v debatách. Některé chybné interpretace nalezneme i v dnešní době (Baehr 2015: 2342). Jak jsme již uvedli výše, mnoho autorů² zabývajících se totalitární problematikou tvrdí, že podobné režimy lze nalézt už v dobách egyptských. Do širokého povědomí se totalitarismus dostal s koncem 2. světové války, kdy začala být spojován i s komunistickými, fašistickými a nacionálně-socialistickými režimy (Říchová 2006: 229).

---

² Tuto skutečnost tvrdili filozofové a historikové jako Edward H. Carr, Karl R. Popper, Jacob L. Talmon nebo například z českého prostředí Vladimír Čermák a, jak jsem již zmínila, i Blanka Říchová. Byli přesvědčeni, že chování, které bylo charakteristické pro totalitární režim můžeme nalézt v dějinách od samého počátku dějin lidstva. Podle této skupiny vědců nebyl politický systém řecké Sparty ničím jiným než totalitárním systémem. Fakt argumentovali jasným potlačením absolutní svobody (Balík-Kubát 2004: 24).

Autoři, kteří se problematikou totalitarismu zabývali, neměli stejný názor na podmínky, za kterých tento režim vznikal. Dělí se na dvě hlavní názorové skupiny. My se v této práci zabýváme podrobněji teoretickou skupinou modernistů, kterou tvořil právě Juan Linz spolu s Hannah Arendtovou a Giovannim Sartorinim. Ti „tvrdí, že totalitarismus je výlučně projevem a výrazem moderní – masové, atomizované – společnosti, jež postrádá vnitřní třídní struktury. Ta jediné nabízí potenciálním vládcům potřebné technologické nástroje k úplnému (totálnímu) ovládnutí společnosti, skládající se z izolovaných jedinců“ (Balík 2007: 42). Druhou skupinu, která tvrdí, že totalitarismus je skryt v lidské povaze od počátku dějin a jde o nedílnou součást lidské existence a špatnou přirozenou lidskou povahu, jsme zmínili výše. Řadíme sem teoretiky jako Edward H. Carr, Karl Popper nebo Jacob Leib Talmon (Balík 2007: 42).

Za přední osobnost, která jako první vymezila pojem totalitarismu, považujeme Carla Joachima Friedricha, který v roce 1954 určil pět základních elementů. Mluvíme o státem vynucované ideologii, jediné straně ovládající státní aparát, policejní kontrole a sledování občanů včetně používání mimosoudní represe a zastrašování, uzavření hranic a o monopolu na prostředky masové komunikace. Prvním důležitým bodem je tedy ideologie, která je pro společnost něčím novým, podle čeho se celý systém řídí. Akceptovat a schvalovat ji musí všichni na území státu (Baehr 2015: 2344). V systému nemá politická strana konkurenci, tedy je jediná a nadřazená výkonné moci nebo je s ní úzce propojena. Masová politická strana má většinou jediného vůdce a v jejích rukou je kontrola celé armády a masové komunikace, což považujeme za další dva rysy totalitního režimu (Baehr 2015: 2344). Dalším základním rysem je „systém fyzické a psychologické kontroly společnosti prostřednictvím policie využívající teroristických postupů“ (Říchová 2006: 228). Po dvou letech od Friedrichova publikace vznikl ve spolupráci se Zbigniewem Brzezinským další

element totalitarismu, a sice centrální řízení a kontrolu ekonomiky³ (Říchová 2006: 228). O těchto šesti elementech totalitárního režimu mluvíme především proto, že z nich později vycházel Juan Linz a definoval své pojetí totalitarismu, na které se podíváme v následujícím textu.

Juan Linz navázal na Friedricha a vymezil tři hlavní rysy totalitního systému. Prvním hlavním rysem je jediné centrum moci, jakékoliv existence dalších organizací a subjektů závisí jen a pouze na centru moci, které je jejím zprostředkovatelem a tvořitelem. Jedná se spíše o politické skupiny než o jiné společenské subjekty. Druhým elementem je jasná a silná ideologie státu, s níž se společnost ztotožňuje. Bývá intelektuálně podložená a cíleně manipuluje obyvatelstvo. Navíc interpretuje vládní program a sociální realitu tak, jak si žádá vládnoucí autorita (Linz 2000: 70).

Aby mohl být režim považován za totalitní, je nutné, aby splňoval i poslední prvek, čímž je povinná občanská participace. V tomto ohledu může být ona participace chápána defacto jako prvek dokonalé a bezchybné demokracie, což podle Linze potvrzují i demokratičtí pozorovatelé. Tato domněnka je ale chybná z toho důvodu, že pro občanskou participaci existuje v mobilizovaných systémech výlučně jeden jediný způsob, který je nastaven, legitimizován a následně systémem kontrolován. Je tedy vyžadována podpora jediné politické strany (a činnosti monolitních organizací) nebo vůdce. Autoritou je celá politická participace řízená a ovlivňována a lidé se tedy demokraticky nemohou rozhodnout o své volbě, pokud nechtějí být potrestáni. Linz však dodává, že teror není nezbytným prvkem totalitarismu (Linz 2000: 70–71).

---

³ Kvůli změnám v historii, zejména pak proměnou sovětského bloku po roce 1953, se k těmto definicím připojovaly další, které konkrétněji popisovaly totalitární režim. V roce 1969, tedy patnáct let po definici šestého rysu totalitního režimu, Friedrich své definice upravil (Říchová 2006: 229).

2.3 Shrnutí rozdílů mezi totalitárním a autoritativním režimem

Totalitarismus považujeme za ideální typ nedemokratického režimu, proto ve skutečných světových systémech můžeme najít jen jeho napodobeniny a systémy se mu přibližující. Jsou ovlivněny vývojem a vnitřní proměně a žádají dodržování určitých rituálů ve společnosti (Říchová 2006: 239). Do širšího podvědomí se dostal díky 2. světové válce, kdy se svět dělil na dva hlavní typy politických systémů – a to systémy demokratické a nedemokratické.

Podrobněji jsme si představili charakteristiku autoritativních systémů, které mají určité rysy oddělující se od systému totalitárního. K hlavním elementům autoritativního režimu patří limitovaný politický pluralismus, depolitizace společnosti a mentalita režimu, čímž se liší od totalitarismu. Pro ten je typická silná ideologie, jediné centrum moci a politická participace, která je však ovlivněná vůdcem a nepodléhá demokratickým principům. Podle Juana Linze existuje hned sedm různých typů autoritativních režimů, které se od sebe liší propojením a aplikováním hlavních charakteristik režimu. Nás v praktické části bude nejvíce zajímat byrokraticko-militaristický autoritativní režim, neboť s ním spojujeme režim Francisca Franca ve Španělsku.

3 Španělská občanská válka

3.1 Příčiny občanské války

Ve třicátých letech začala být ve Španělsku monarchie nepopulární. Nálada ve společnosti se neubírala zrovna pozitivním směrem, a to především u venkovského obyvatelstva. Král Alfonso XIII. napáchal ve společnosti zklamání a chyby, které vzbuzovaly vášně. Politici začali reálně uvažovat o možnosti změny státního zřízení. Stál před nimi nelehký úkol v podobě rozbouřeného lidu, který svou bídu a špatné životní podmínky připisoval tehdejší monarchistické politice (Bachoudová 2008: 111–112). Předvídatelně skončily komunální volby roku 1931, kde jasně zvítězili levicoví republikáni a socialisté. Ti byli zvoleni

především ve velkých městech, což nakonec vedlo panovníka Španělska Alfonse XIII emigrovat. V dubnu téhož roku vyhlásilo Španělsko republiku⁴, které se však nedařilo vyřešit dřívější problémy obyvatelstva spojené s vládou Alfonse XIII. Společnost byla značně rozladěna z velkých sociálních rozdílů. Pro republikány nový režim představoval modernizaci a posun dopředu. Archaická struktura státu však nebyla připravena na nově vzniklou situaci, názory se tedy polarizovaly a společnost se ukázala jako výrazně nejednotná. Španělské společnosti měly odlišné představy o podobě země. Jedním z největších ohnisek sporu byl vztah církve a státu, kdy se republikáni dožadovali laicizace (Nálevka 2000: 109).

Nově vzniklá republika brzy zahájila reformy. Mluvíme například o reformě vojenské, kdy si vojáci, sloužící zaniklé monarchii, mohli vybrat, zda přijmou nový režim, kterému budou věrní stejně jako u předešlého, nebo své místo dobrovolně opustí. Uzákoněné se nově staly rozvody (Bachoudová 2008: 114). Vláda dále učinila reformu státní správy, v roce 1932 poskytla samosprávu Katalánsku a o čtyři roky později i Baskicku. Také uvedla novelu tamního zákonodárství a bojovala proti vysoké ngramotnosti. Velkým problémem zůstávala otázka agrární, kdy se nepodařilo uspokojit poptávku po zemědělské půdě. Levice se dále vehementně snažila o co nejrychlejší konec všemocného postavení katolické církve, s čímž významná část společnosti nesouhlasila. Mezi lidmi se začalo rozšiřovat násilí a krvavé střety (Nálevka: 2000, 109).

Ve společnosti se tvořily dva silné protiproudy, které se pro prosazení vlastního přesvědčení nebály použít hrubou sílu. Střety vyvrcholily krvavým povstáním a ještě brutálnější potlačením roku 1933 v Casas Viejas. Nelidské

---

⁴ Prezidentem se stal Niceto Alcalá Zámora a do čela republikánů vstoupil Manuel Azaña y Díaz. Životnost republiky byla necelých osm let. Poslední tři roky se nesly v duchu krvavého konfliktu. Roku 1939 ukončila svou existenci s nástupem režimu Francisca Franca (Nálevka 2000: 110).

zacházení ze strany vlády ukázalo její křehkost (Bachoudová 2008: 128). Povstání andaluských občanů proti vládní Guardě Civil dokazovalo, že se na venkov vracelo násilí. Státní příslušníci neostýchali s krvavým potlačením demonstrace a zavraždili několik civilistů. Vláda si těmito činy podporu obyvatelstva nezískávala (Amiguet 2018). Výsledkem byl rozpad vlády republikánského Manuela Azañi. Téhož roku se konaly předčasné volby, které přinesly jasné vítězství pravicové CEDA se 217 křesly. Předchozí strana republikánů, kvůli neschopnosti v minulé vládě, obsadila jen 6 křesel (Bachoudová 2008: 128).

CEDA – *La Confederación Española de Derechas Autónomas* bychom mohli přeložit jako Španělskou konfederaci nezávislých pravicí. Jednalo se o nejsilnější vítěznou formaci z voleb roku 1933. Potvrzovala a obhajovala zásady křesťanské civilizace. CEDA se vnímala jako obranná organizace vytvořená k ochraně náboženství, rodiny a majetku (Strmiska – Chytílek 2005: 357). Předsedou CEDA se stal José Maria Gil Robles. Vznikla ze spojení menších pravicových stran a její členská základna se pohybovala okolo půl miliónů členů (Bachoudová 2008: 132–131). Snížení mezd, nové reformy a zrušení zákona o pronájmu půdy, jež měla CEDA v programu, prohlubovaly polarizaci a sociální krizi společnosti. Neshody opět vyústily v krvavý střed, a to roku 1934 v Asturii. Franco se netajil svými sympatiemi ke straně⁵, a proto dostal úkol, coby poradce ministra války, zahájit protiofenzívu a potrestat viníky. Pomocí africké armády se mu povedlo brutálně protest potlačit. Jeho tresty byly do té doby nepřiměřené tehdejšími standardům. Neváhal mučit a popravovat všechny, kteří podle jeho slov bojovali za barbarství – tedy za komunismus a socialismus. Rok na to se stal náčelníkem generálního štábu (Serrano 1995: 1145–1147).

---

⁵ Za stranu CEDA chtěl Franco nejdříve kandidovat do španělského parlamentu. Po promyšlení došel k závěru, že jako poslanec toho nezmůže tolik jako například generál. Stranu alespoň veřejně podporoval a hlasoval pro ni (Bachoudová 2008: 142).

Španělsko bylo stále v roce 1935 rozděleno na dva srovnatelně silné bloky. Dvouletá vláda pravicového bloku nepřinesla pro španělský lid žádné zásadní změny k lepšímu. V očích společnosti se vláda ukazovala jako neakceschopná. Špatnou reputaci nakonec podpořila korupční aféra syna představitele vlády Alejandra Lerrouxe. Tehdejší prezident přestal vládě důvěřovat a pravicový blok se postupně začal rozpadat. Konec dosavadní vlády byl proto v roce 1935 jistý (Bachoudová 2008: 137–143).

V únoru 1936 vyhrála volby Lidová fronta, která se skládala z koalice levicových politiků, v čele s Manuelem Azaňou⁶. Levice začala s uskutečňováním programu Lidové fronty. Opoziční síly byly velmi aktivní a levici prosazování svých zájmů neusnadňovala. (Beevor 2006: 40). „Volební vítězství Lidové fronty v roce 1936 a následný výbuch násilí, které toto vítězství vyvolalo, znemožnily konsolidaci republikánského systému: velké dělnické odborové ústředny a Socialistická strana začaly zcela nepokrytě požadovat maximalistickou revoluci; jejich spojenci z buržoazní levice, kteří byli u moci, se ze strachu před odvetou pravice odmítli postavit tomuto přívalu do cesty. Vzhledem k neschopnosti státu prosadit respektování jím vytvořeného pořádku se tradicionalistické a konzervativní síly (podporované některými vojenskými kruhy) rozhodly zastavit rozbíhající se revoluční proces; a to byl podnět k rozpoutání občanské války“ (Serrano 1995: 1123–1124).

3.2 Průběh občanské války

Na počátku roku 1936 byly zahájené debaty mezi bývalými generály včetně Franca o možné akci proti vládě. Oficiálním cílem chystaného puče bylo navrátit tradiční hodnoty, které byly před republikánským zřízením a církev dostat zpět

---

⁶ Manuel Azaña byl významnou osobností 20. století. Do podvědomí vstoupil jako ministr války, premiér celkem dvou vlád a také jako španělský prezident. Začátkem roku 1936 byl pověřený sestavit novou vládu. Za celou svou politickou kariéru byl kritizován za nedostatečné zájmy se o dění obyčejných lidí a nedostatečnou empatii (Bachoudová 2008, 143-144).

do popředí zájmu (Bachoudová 2008: 152–153). Vraždy významných vojenských představitelů z obou znepřátelených táborů zapříčinily takové napětí mezi stranami, že se dala očekávat odplata. Vzbouřené jednotky v Maroku pod vedením Franca rychle postupovaly na pevninu Španělska a začaly usilovat o dlouho připravovaný převrat. Spor rozdělil Španělsko jak politicky, tak geograficky. Venkovské obyvatelstvo se stále nepodařilo uklidnit a krvavé boje a střety o majetek pokračovaly i dále (Beevor 2006: 41–42). Na počátku spiknutí nepřipisovali hlavní představitele státního převratu Francovi důležitou roli. Sice organizoval puč v Maroku, ale dlouho se sám rozmýšlel, jaké postavení vzhledem k protestu zastane. Nakonec se rozhodl přednést propagandistický projev na Tenerife, ve kterém řekl, že zem se ocitá v chaosu a nejistotě a je potřeba s tím něco udělat (Bachoudová 2008: 154–155).

Do války bylo v obrovském počtu zahrnuto civilní obyvatelstvo země. Na jedné straně stály skupiny, které se cítily být poškozeni politiky levicové vlády a jejími postupy. Do těchto skupiny zahrnujeme spíše venkovské obyvatelstvo, lidem chyběly tradiční církevní hodnoty. I mezi pravíci se našly některé názorové rozdíly. Existoval rozdíl mezi tradiční pravíci, ke které se hlásil Franco a mezi Falangisty. Ti zase neváhali použít hrubou sílu k prosazení svých zájmů. Pravice se shodovala jen v otázce použití armády v případě potřeby a návratu k tradicím (Bachoudová 2000: 139–140). Řadíme sem i monarchisty a tradicionalisty. Dohromady však nacionalisté protestovali proti přehlížení náboženského přesvědčení. Měli pocit, že mizí veškerý smysl jejich života. Náboženská víra, důležitost vlasti a úcta k minulosti byly faktory, které republikáni zcela přehlíželi, což podpořili i násilným pronásledováním představitelů církve. Na druhé, tedy republikánské straně, bychom našli tendence evropského liberalismu, zástupce komunistů, anarchistů, přívržence oficiální vlády a socialisty (Serrano 1995: 1157). V červenci začaly ozbrojené střety, které se během pár dní přesunuly do celé země. Po smrti generála Josého Sanjurji, který byl považovaný za hlavu celé

vzpourey, stanul v čele puče Francisco Franco, který měl vizi silné jednobarevné vlády. Republikánům se na krátkou chvíli podařilo potlačit útok povstalců. Kvůli zahraniční pomoci Německa a Itálie se pravice rychle vzpamatovala. Republiku se jim podařilo odříznout od důležitých cest a hranic s Portugalskem a velmi jim znepríjemnit situaci (Nálevka 2000: 112–116).

Obě protistrany měly své podporovatele ze zahraničí. V případě nacionalistů se jednalo o podporu z Itálie, a to zejména skrze urychlený přesun vojsk do Španělska, a ze strany Německa. Němci poskytli zejména letectvo, hodnocené v tehdejší době jako nejmodernější. Co se týče republikánů, ti měli pozici o poznání složitější. Anglie s Francií se obávaly o rozšíření konfliktu na celoevropskou válku a od roku 1936 navíc důsledně ctily politiku nevměšování. Na rozdíl od zmiňovaného Německa s Itálií, které sice patřily k signatářům politického manifestu o nevměšování, ale pravidla spíše porušovaly. Nejdůležitější roli tak v podpoře republikánů sehrál Sovětský svaz, který neváhal si nechat za svou pomoc platit. Sluší se rovněž dodat, že zapojení SSSR neprobíhalo od začátku konfliktu – podpora v podobě dodávek zbraní započala až ke konci října. Důvodem zájmu Sovětského svazu na urovnání konfliktu ve Španělsku byly především obavy z tendencí v Německu, které se chtělo stát hrází proti komunismu a Stalin si potřeboval být jist, že mu ze strany Španělska nehrozí žádné nebezpečí, dohodne-li se s Francií na spojení (Bachoudová 2008: 171–176).

3.2.1 Francovo upevňování vlády

Francovi se snažil vznikající pluralitu mezi pravicí řešit, a proto vytvořil jednotný politický celek „Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S“ (FET y de las JONS), která sdružovala veškeré pravicové subjekty včetně falangistů, monarchistů a katolíků. Vznik celku datujeme roku 1937. Z generála se během

občanského konfliktu stal Caudillo de España por la gracia de Dios⁷ (Vůdce Španělska z Boží milosti). Vytvoření jediného pravicového celku znamenalo ustálení „frankismu jako specifického autoritativního systému“ (Nálevka 200: 122).

Po celorepublikových krvavých střetech se 19. dubna 1937 veškerá moc přesunula do rukou Franca, který v lednu následujícího roku jmenoval svou první vládu. Již od vypuknutí občanské války se Franco snažil o prosazování svých cílů, které by mu zapříčinily větší moc. Usiloval o silný stát a prosazování myšlenky katolické sociální spravedlnosti. Tyto ideje byly ukotveny v dokumentu Statut práce, který ovšem zároveň zakazoval jakékoliv stávky či odpor s tím, že jakékoliv pracovní spory měly řešit zvláštní soudy. Tento princip poslušnosti je charakteristický nejen pro pravicově orientované státy, ale i pro komunistické režimy (Nálevka 2000: 122).

Franco, i skrze všechny okázalé symboly, byl posvěcen jako nejvyšší představitel státu. I pro to bylo pro vůdce důležité po této sérii osobních úspěchů ukončit válku co nejrychleji. Poté, co se Franco usadil v Pedrole, zahájil 9. března 1938 velkou ofenzívu. Tímto útokem chtěl Franco, mimo jiné, dokázat svým mezinárodním partnerům, že jejich pochybnosti o Francově schopnosti vojenského стратега a politika jsou mylné. Po zdařilých vojenských operacích, měl Franco v květnu 1938 všechny důvody ke spokojenosti. Válka skončila

---

⁷ Francovi byl udělen titul „Caudillo“ (Vůdce) v roce 1937, zastřeleným, tehdy nejvýše postaveným mužem José Antonio Primo de Rivera. Franco byl spolu s armádou a vládou nejdůležitějším mužem organizace státu. Generál si stále upevňoval svou moc (Serrano 1995: 1179).

v dubnu roku 1939⁸. Franco ji od samotného začátku prezentoval, jako svatou válku proti komunismu (Serrano 1995: 1177–1178).

4 Vývoj a znaky Francova režimu

Občanská válka ukončila období španělské druhé republiky. Vítězství pro Franca znamenalo dostatečnou legitimitu k vládnutí, zejména k vydávání rozkazů a nařízení, o kterých neproběhlo žádné hlasování. Franco nemusel jednat o návrhu zákonů, tedy jakýkoliv zákon chtěl uvést v platnost, nebyl ve vládě nikdo, kdo by mu v tom bránil. Tento nehlasovací postup byl charakteristický v první fázi režimu, který se postupem času změnil. Díky výhře v občanské válce měl Caudillo, na rozdíl od Adolfa Hitlera a Benita Mussoliniho, takřka neomezenou pravomoc⁹. Franco později vystupoval jako soudce, který měl na zákony dohlížet s právem udělení legitimacy. On sám díky spolupráci s církví prezentoval občanskou válku jako svatou válku (křížovou výpravu) a boj proti zlu. Nikdy všem lidem nezapomněl připomenout pozitivní (do velké míry přibarvené) zásluhy, o které se v krvavém konfliktu zasloužil. Všeobecně se v zemi zapomínalo na fakt, že osoba Franca byla spojena minimálně s polovinou všech bojů během občanské války. Velel jednotkám opozice a byl zodpovědný za jejich brutální průběhy (Ženíšek 2006: 97). Je potřeba zmínit, že Franco se dostal k moci i díky z pohledu jeho osoby dobře načasovaným skutečnostem, které mu hrály do karet – úmrtí generálů Emilia Moly a Josého Sanjurji, dostala Franca na pozici

---

⁸ Válka za sebou zanechala zásadní stopy. Španělsko bylo zdevastováno, ale přitom si dokázalo zachovat svou nezávislost. Když španělská občanská válka skončila, došlo k setkání Franca s Adolfem Hitlerem na území Francie. Hitler chtěl, aby se Franco zapojil do druhé světové války po boku nacistického Německa. Hitler již od chvíle, kdy materiálně pomohl Francovi v občanské válce, plánoval situaci později využít. Myslel si, že za pomoc v občanské válce půjde generál do války po boku Německa. Franco byl dobrým vyjednavatelem a vojevůdci vysvětlil, že je celé Španělsko po bojích zdevastované a zapojit se do další války nemůže dovolit. Hitler dále žádal možnost průniku německých vojsk do Gibraltaru, což Franco také odmítl (Bachoudová 2008: 281-283).

⁹ Hitler musel konzultovat politické dění se svou rodnou stranou NSDAP (Národně socialistická německá dělnická strana) a Mussolini musel brát v potaz Vekou fašistickou radu, která měla na chod režimu zásadní vliv. Žádná taková omezení své moci Franco neměl (Chalupa 1997: 25).

jediného kandidáta na vůdce zdevastovaného Španělského státu (Dvořáková–Kunc 2009: 213).

Jiří Chalupa ve své knize *Jak umírá diktatura* tvrdí, že občanská válka skončila až se samotnou smrtí diktátora, tedy až v sedmdesátých letech (Chalupa 1997: 14). Šlo především o jeho frekventované připomínání zla, po dobu celé jeho vlády, které bylo napácháno opoziční silou, tedy republikány a socialisty. Franco ve svých projevech neustále připomínal hlavní nepřátele frankistického režimu a nikdy si nenechal ujít příležitost k dezinformování skutečností v jeho prospěch. Především zastrašoval lid vizemi o spikleneckých skupinách komunistů, kteří neváhali v zemi rozpoutat další masakr. Mezi Španěly začal vystupovat jako spasitel národa. Chalupa zastává názor (Chalupa 1997: 15), že za vzestup Francovy popularity a za větší zájem a podporu jeho režimu může právě panický strach španělského lidu z možné rekapitulace tragického konfliktu, jako byla právě občanská válka (Chalupa 1997: 14–15). Nově vzniklý režim byl do roku 1945 vyznačován likvidací svých odpůrců a protivníků. Všechny čistky, byť se vždy nejednalo o popravy, ale i o vyhnání a vězení, probíhaly za naprostého veřejného klidu, protože likvidace byla prezentována jako akt naplňující bezpečí španělské společnosti. Obvinění lidé byli podle nového režimu pro veřejnost nebezpeční, a tak byla jejich likvidace více než nutná. Značná část obyvatel země odstranění republikánů chápala, díky vzniklé situaci, spíše pozitivně, anebo alespoň bez odporu (Bachoudová 2008: 237).

4.1 Historický vývoj Francova režimu

O období mezi lety 1939-1975 můžeme mluvit jako o období, kdy byla ve Španělsku pozastavena liberalizace. Režim, který Franco v zemi nastolil, byl tak specifický, že jej nemůžeme zařadit do žádné kategorie, charakterizující společenské uspořádání. Osobnost Franca byla natolik jedinečná, že měla vliv na

celý další vývoj režimu. Dalším důležitým faktorem, který měl co dočinění s vývojem nově vznikajícího systému, byla mezinárodní situace, která je určující pro vývoj společnosti v jakékoliv zemi (Bachoudová 2008: 238). Sociální a ekonomické cíle režimu byly zahrnuty v dekretu nazvaném Pracovní kodex, který byl podepsán 9. března 1938. V něm bychom našli výchozí zásadu podřízenosti ekonomiky španělské politice a státní zásahy do hospodářství, založené na úctě k právům jednotlivce. Institucionální vývoj Španělska započal hned po skončení občanské války podepsáním a vytvořením kortesů v roce 1942. Sloužily jako instituce, která měla za úkol vypracovat nové zákony a zcela dotvořeny byly až o čtyři roky později (Serrano 1995: 1186). V praxi však kortesy mohly nad zákony a prohlášeními, vydané Francem a jeho spolupracovníky, maximálně rozmýšlet, neboť neměly žádné právo na jejich úpravu, zamítání nebo přijímání; vše se totiž řídilo Caudillem (Chalupa 1997, 156). „Kodex dále zaručoval rovnost před zákonem, právo na vzdělání, právo na zastávání veřejných zastupitelských funkcí prostřednictvím rodiny, obce a odborů, právo na práci, náboženskou toleranci (ovšem pod oficiální ochranou bylo pouze katolické náboženství, zatímco veřejné obřady či projevy jiných kultů byly nepřípustné) a konečně i svobodu projevu a myšlení (pokud tyto nepodkopávají základní principy státu), poštovního styku, volby místa bydliště, shromažďování a sdružování (pokud je účel přípustný a není v rozporu se zákony); zaručena byla též nedotknutelnost soukromí (žádný Španěl nesmí být zadržen, pokud by to bylo v rozporu s případy a způsoby vyjmenovanými v zákonech; do dvaasedmdesáti hodin musí být každý zadržený propuštěn nebo předán soudním orgánům), stejně jako trestní a procesní práva“ (Serrano 1995: 1186–1188). Franco však ve stejném období nařídil likvidaci svobodných odborů. To znamenalo, že společnost se bez existence svobodných odborů nemohla nijak bránit. Vláda navíc mohla kdykoliv pozastavit soudní řízení. Ekonomika byla také zcela podřízena politickým záměrům. Skutečná svoboda byla omezena propustkami a povoleními (Chalupa 1997: 16).

Po roce 1945 byl frankistický režim vnímán veřejností spíše jako fašistický. Stejně jako u Mussoliniho fašistické Itálie hrála ve vládě klíčovou roli spolu s diktátorem privilegovaná strana. V případě Španělska mluvíme o Falanze. Je ovšem nutné zdůraznit, že se postupem času režim vyvíjel, s ním i jeho charakteristika a otázka privilegované strany. Zatímco v období po roce 1939 nesla určité znaky „defektního totalitarismu či pretotalitního autoritářského režimu“, od roku 1957 jej lze chápat spíše jako autoritářský režim. Španělsku té doby je pak nejbližší zařazení do militaristicko-technokraticko-byrokratického autoritářského režimu (Ženíšek 2006, 98). Linz potvrzuje tvrzení, že po roce 1945 byl frankistický režim zcela přiřazen ke konceptu autoritářského režimu odlišného od demokratických vlád a totalitních systémů, který je často zaměňován za fašistický (Linz 200: 53). Zřetelný důkaz, že šlo o militaristicko-technokraticko-byrokratického režim, spočíval ve vysokém počtu důstojníků ve vládě. Nikdo jiný nemohl splnit Francovy rozkazy a požadavky, respektive uklidnit jeho nedůvěru snad úplně ke všemu, než voják. Mluvíme o velmi specifickém typu autoritativního režimu, kde se mísí chladnokrevná a strategická povaha vůdce s autoritářskou a katolickou tradicí (Bachoudová 2008: 238–240).

V roce 1947 byl přijat zákon o přímé volbě a nástupnictví hlavy státu. V jeho obsahu se dočteme, že Španělsko bylo „katolický, sociální a zastupitelský stát“, který byl díky své tradici ustanovený jako království (Serrano 1995: 1190). Regentská rada měla právo určit na tajném zasedání hlavu státu, pokud nebyl jmenován nástupce před tím, než vůdce země zemře nebo kdyby nebyl schopný vykonávat svůj úřad. Zasedání rady muselo být nepřerušeno. Souhlasit s volbou musely dvě třetiny přesně stanovených členů, navíc hlavou státu se nemohl stát jen tak někdo, ale pouze člověk, který splňoval přísná pravidla. Osoba musela být muž starší třiceti let španělské národnosti, muselo se jednat o osobu královského rodu a navíc katolického vyznání. Pokud splňoval všechny tyto požadavky, mohl se schválený kandidát přesunout k poslednímu kroku, a tím

bylo složení přísahy věrnosti zákonům a principům, kterými se řídilo *Movimiento Nacional* (Serrano 1995: 1190–1191) (Národní hnutí), které si blíže představíme v kapitole 4.2. Zákon o nástupnictví však obsahoval ještě druhý článek, který byl pro budoucí režim zásadní, neboť stanovoval, že role hlavy státu přísluší výhradně vůdci, generálu a vítězi ze války Francisco Francovi Bahamondemu. Jednalo se o jakousi pojistkou kontinuity režimu (Serrano 1995: 1190–1191).

Největší rozdíl, který můžeme zaznamenat mezi dvěma etapami režimu, je změna ve vnímání síly politické strany, která byla spolu s vůdcem nejsilnějším vládnoucím prvkem státu. Do roku 1957 byla jádrem moci strana Falanga, které byl Franco od roku 1937 vůdcem. Postupem času se vliv Falangy omezoval, až se z ní stalo hnutí se striktně omezenými pravomoci, podobně jako každá jiná povolená organizace v zemi. Šlo o Francovu obavu z příliš velkého vlivu a moci této strany. V roce 1957 vstoupila právě do *Movimiento Nacional*, které pod sebou mělo legitimní organizace státu, ale její pravomoci byly silně oslabeny (Ženíšek 2006: 98).

Franco měl dobré vztahy s církví již od svého nástupu k moci. Jedním z prvních kroků po vítězství v občanské válce byla de iure restaurace monarchie. Bez jeho katolického přesvědčení, a tudíž bez katolických elit a jejich podpory by nepřežil vliv komunismu ani nacismu. V roce 1948 obnovil povyšování osob do šlechtického stavu (Bachoudová 2008: 250). Církev podporovala nedemokratický režim Španělska především díky Francově boji proti komunismu. Podpora byla však získána za nemalé ústupky v oblasti kultury a vzdělání. Projevovalo se to do takové míry, že církev mohla zasahovat do učebnic i samotné výuky (Chalupa 1997: 24–26). V roce 1948 se ekonomika státu značně neposunula. Situace se vyvíjela tak, že ceny produktů byly uměle stanoveny státem, a to nastartovalo černý trh a stínovou ekonomiku. Potraviny a základní spotřební produkty se do roku 1951 dostávaly jen na přiděl. Nastíněná situace nám potvrzuje, že se režim za celých dvanáct let od ukončení

občanské války značně ekonomicky neposunul a čtyřicátá léta tak pro Španělsko znamenala ekonomickou depresi (Chalupa 1997: 25).

V otázce práv a požadavků ostatních národností na území Španělska byl Franco radikální. Jeho striktní chování zasáhlo jak Baskicko, tak Katalánsko. Zakázal používání dalších jazyků a legálním a oficiálním jazykem se stala jen a pouze španělština. Nebylo dovoleno ani užívání baskických jmen (Chalupa 1997: 26). Nemožné bylo i jmenování biskupů a kněží. Franco si nepřál, aby měli Baskové a Katalánci podporu v otázkách církve (Bachoudová 2008: 251).

Prvním zákonem, který obsahuje celý text o moci zákonodárné, výkonné a soudní se stal *Ley Orgánica de Estado* z roku 1967, kterou považujeme za ústavu země. Mluví se zde o státním zřízení, jakožto o království, dále o udržování integrity, ochrany práv jednotlivců, rodiny, společnosti, bezpečnosti národa a podobně (*Ley Orgánica del Estado* 1967: 466–467). Zákon omezoval některé pravomoci vládce a vymezoval pravomoci následníka. Franco si nicméně ponechal právo veta, které mu dovolovalo zrušit zákony ohrožující jeho autoritu. Organický zákon sloužil tedy spíše k pozvednutí popularity vůdce. Lidé měli pocit, že se Španělsko postupně liberalizuje a tím Francova popularita sílila (Chalupa 1997: 32).

Nástupce Franca don Juan Carlos Bourbon (vnuk Alfonse XIII.) musel být podle vůdce vychováván ve Španělsku, aby byl dobrým vlastencem. Franco Juana Carlose plně podporoval jako svého nástupce s ambicí, že po jeho smrti bude vládnout jako král ve stopách nastolené dynastie, proto jeho vojenskou a politickou přípravu propracoval do detailů a věnoval jim velkou pozornost, aby byl nástupce vychován podle frankistických idejí. To, že si Franco v šedesátých letech začal vybírat svého nástupce, mělo své opodstatnění a tím byl jeho špatný zdravotní stav (Serrano 1995: 1198). 22. července 1969 byl Juan Carlos oficiálně prohlášen Francovým následovníkem a o den později složil přísahu věrnosti jak Caudillovi, tak Národnímu hnutí a zákonům země. Nová vize státu

měla být monarchistické autoritativní a centralistické zřízení (Chalupa 1997: 66–67). „Oficiálně se tedy nejednalo o restauraci monarchie, nýbrž o instalaci monarchie nové, v jejímž čele se shodou dějinných okolností objevil Bourbon. Mělo jít o monarchii zrozenou z atmosféry a zásad povstání 18. července a přímo i nepřímo se zdůrazňoval fakt, že si Franco svého nástupce sám vyvolil“ (Chalupa 1997: 67). Franco tímto počinem posilnil vzniklou krizi, která se začala během šedesátých let objevovat. Do povědomí se dostala Opus Dei, což je katolická instituce založena již roku 1928. Tato organizace pevně podporovala frankistický režim (Chalupa 1997: 67–68). „Pragmatici z Opus Dei měli sice relativně liberální názory na ekonomickém poli, ale v otázkách svobody, demokracie a lidských práv byli pouhými ideovými odlitky svého Caudilla. S velkou pravděpodobností nejenže věděli o činnosti ultrapravicových teroristických komand, ale dokonce zřejmě sponzorovali jejich činnost“ (Chalupa 1997: 76). V počátcích šedesátých let Franco, do programu ekonomického rozvoje Opus Dei, vznášel velká očekávání. Stabilizační plán pomohl nadzvednout hospodářství a nastartoval španělskou ekonomiku. Španělsko mohlo konečně bez problémů splácet půjčky z občanské války. Později k ekonomickému růstu přispěla i turistika. Španělské pláže začínaly být stále populárnější a turisté se stali zdrojem zahraničních měn. Celá ekonomika však stála na půdě neliberálního režimu. Zisky firem byly úspěšné kvůli nízkým platům svých dělníků. Ti se nemohli bránit, protože veškeré odbory byly zrušeny. Do města přicházely masy lidí z venkova za vizí lepší budoucnosti. Takové množství lidí začínalo být neřešitelný problém. Navíc bankovní půjčky byly téměř bez úroků. Ke konci šedesátých let se režim začal dostávat v podstatě do neřešitelné ekonomické krize (Chalupa 1997: 42).

Lidem se nelíbilo, že prakticky stále nemají žádná práva a začali protestovat. Baskický nacionalismus začal být jeden z hlavních problémů frankistického režimu. Konkrétněji šlo o organizaci ETA – teroristická organizace,

kteřá bojovala za svobodu Baskicka (Bachoudov 2008: 434). Atentt spchan touto organizací byly mřen na armádu a policii, tedy pilíře státní moci. Franco se nebál pouřit násilí a aktivn se snařil útoky potlačovat (Bachoudov 2008: 445). Přibvalo studentských nepokoj, do kterých se v hojnm počtu zapojovali i uitel, dělnických stávek a podobných nepokoj. Zaly se objevovat názory a obavy ohledně dalřho směřování diktatury. Franco se nikdy neostýchal s pouřitm násilí v přpad potřeby (zastařen opozice, stávky, protesty). Do povědomí se dostali apolitit a mlad funkcionáři reřimu, kteří se báli o sv postavení a snařili se vyhovět svm vdci za kařdou cenu. Na zatku sedmdesátých let jsme se vrátili zpět k církvi, kter zaznamenala změnu a frankistick reřim přestala podporovat (Chalupa 1997: 67). V roce 1974 byl zdravotn stav Caudilla natolik vřn, ře Juana Carlose jmenoval do čela státu. Frekventovan se stávalo, ře z autoritativního vůdce bylo v jeden okamřik infantilní dt. Jeho duřevn stav se zhorřoval, nicméně po dvou měsících se Franco vrátil k vládnutí. Tento unhlen krok trval jen necel měsíc. 30. října se vlády ujmul Juan Carlos, tentokrát beze změny. 20 listopadu Francisco Franco umřel (Serrano 1995: 752–753).

4.2 Movimiento Nacional

Jak jsme jř zmínili víře, řlo o jedinou platformu zahrnující vřechny státní organizace a sekce, které byly reřimem povoleny. Za politickou stranu vřak toto hnutí nemůžeme povařovat. řlo o jediné politick hnutí, kter působilo na území řpanlska a tlo přes milion členů. Slouřilo předevřm jako reprezentativn subjekt a odkaz na odvolávání se v přpad rozhodování o zákonech, samo o sobě nemlo řdn rozhodující ani navrhující kompetence (Chalupa 1997: 156). Hnutí bylo zřzeno jř v říjnu 1937 jako nadřazen organismus FET (*Falange Espaola Tradicional*), JONS (Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista) a také zahrnovala členy Tradicionalistickho společenství. Rada se skládala z národních stranických vdci a rdci jmenovaných Francem,

již dostávali stranickou pozici díky přihlížení na jejich výjimečné zásluhy a služby. Organizace sloužila jako zprostředkovatel mezi lidmi a státem. Jeho úkolem byla interpretace režimu, politicko-morálních ctností a seznamování společnosti s myšlenkou frankistického státu (Pere 2013: 365-366). V únoru roku 1957 se zodpovědným za hnutí stal Jose Solis Ruiz, který hrál prominentní roli v režimu během několika fází jeho vývoje. Přijal opatření pro vyhlášení zákona o Zásadách národního hnutí, což byl jeden ze základních zákonů režimu. Zákon, který byl v lednu 1967 vyhlášen, předpokládal institucionalizaci Národní rady (Pere 2013: 366).

Falanga a její moc postupně slábla. Celá do Národního hnutí vstoupila až v roce 1957. Jak jsme již zmínili výše, původně byl samotný Franco vůdcem této politické strany, postupně, zejména po skončení druhé světové války, začal její vliv omezovat až právě do roku 1957, kdy neměla žádné pravomoci a řadila se do povolených organizací, které sdružuje Movimiento Nacional. V době, kdy měla Falanga sílu hodnou privilegované strany režimu, bojovala především proti komunismu, pluralitnímu systému a republikanismu (Ženíšek 2006: 98). Franco byl přesvědčeným pragmatikem a o Movimientu mluvil jako o užitečném prvku, který v případě potřeby začne tleskat. Falanga pro něho byla pouze nástroj k mobilizaci mas (Chalupa 1997: 25). 17 května 1958 byl přijat institucionální zákon, který nahradil zákon, jenž byl sepsaný při vzniku Falangy. Formuloval základ a podstatu Národního hnutí a jeho systémové principy, které mluvily o hierarchickém nadřazení nad zákony (Serrano 1995: 1198).

4.3 Zahraniční vztahy a spolupráce Španělska za Frankistického režimu

Franco své vládnutí dále ospravedlňoval i zahraniční podporou, které se mu dostalo, jak jsme již zmínili, při občanské válce, a to ze strany nacistického Německa a fašistické Itálie. Udivujícím faktem by mohla být pozdější spolupráce

se Spojenými státy americkými, pro které byl vznikající frankistický režim přijatelnější než komunistická vláda, která by byla podporována Sovětským svazem. Jednalo by se tedy pravděpodobně o režim, který by byl nastolen, pokud by Francova opozice vyhrála občanskou válku (Ženíšek 2006: 98). Po válce roku 1945 až do roku 1947 se Frankův režim potácel v nepřátelství s několika zeměmi světa, proto se dostal do stavu diplomatické izolace. Strategická poloha země a zvětšující se napětí mezi SSSR a USA daly podnět k řadě diplomatických nařízeních. V roce 1950 vznikaly první obchodní dohody s Velkou Británií a Francií. Ve stejném roce se sepsala první americko-španělská dohoda o sblížení. Protože pro Američany zůstával nejdůležitějším boj proti komunismu, byly tedy bytostně přesvědčení, že každý, kdo je proti komunismu, musí chápat členství Španělska v OSN za důležité. USA dokonce roku 1953 se Španělskem sepsala smlouvu o rozsáhlé hospodářské pomoci. Země byly kvůli válce zdevastovaná a potřebovala urychlit rozvoj, navíc ležela mezi vlivy Sovětského svazu a západních ideologií. Španělsko bylo dále přijato do Organizace pro výživu a zemědělství, a tím se mohlo zapojit do běžného chodu mezinárodních vztahů. V roce 1952 vstoupilo do UNESCO a o tři roky později také do OSN. Španělsko zrušilo protektorátní správu Maroka a svým krokem vyvolalo i francouzskou iniciativu – šlo o zapojení se do antikolonialistického proudu. V červenci 1968 byla uzavřena dohoda a došlo k opuštění posledních koloniálních pozic v Africe, na druhou stranu Španělsko se intenzivně snažilo o znovuzískání Gibraltaru (Serrano 1995: 1238–1239).

Tyto změny napomohly Španělsku dostat se zpět do světové diplomacie. Problém byl v tom, že země musela několikrát přehodnotit a přizpůsobit své názory, které se dříve shodovaly s mentalitou režimu, jež byla založena během občanské války. Mentalita režimu měla od roku 1939 jasnou ekonomickou, kulturní a náboženskou podobu, ale nově vzniklá mezinárodní situace donutila

některé názory režimu změnit. Přehodnocené názory vylučovaly a porušovaly mentalitu prvotně vzniklého režimu (Serrano 1995: 1239).

4.4 Situace po Francově smrti a přechod k demokracii

„Personalistický charakter Francova režimu se nejvíce projevil v posledních letech jeho existence, kdy velmi diskutovaná otázka nástupnictví ukázala, že proklamovaná jednota režimu je fikcí a jeho zachování v nezměněné podobě je po smrti Caudilla vzhledem k existenci mnoha protikladných zájmů uvnitř režimu nemožné. Jeho nástupce Juan Carlos započal po svém nástupu do úřadu postupný proces, jehož výsledkem byl pro řadu pozorovatelů překvapivý přechod k demokracii“ (Strmiska – Chytilík 2005: 354). Stejně jako se vyznačoval frankistický režim několika odlišnými etapami vývoje, tak i samotný přechod k demokracii zaznamenal dvě různé fáze. Franco, dva roky před svou smrtí, opustil post premiéra země a jmenoval Luise Carreru Blanca novým předsedou. Byl konzervativec a řadil se do okruhu nejbližších přátel Caudilla, čili neměl v úmyslu měnit zavedený chod země a chtěl pokračovat v konzervativním stylu vlády. Blanco však zemřel při atentátu a na post premiéra se dostal muž jménem Carlos Arias Navarro, který byl umírněný liberál, jenž chtěl frankistický režim poupravit, nikoliv z něho udělat demokracii. Navarro učinil kroky k pokusu umírnění diktatury a vzniká nový proces, který se nazývá *apertura* (otevírání) (Ženíšek 2006: 102). Ještě po Francově smrti zůstával režim autoritativní, a to až do doby, kdy bylo jasné, že Juan Carlos nebude pokračovat ve stopách Francovy diktatury. Juan Carlos neměl lehkou situaci v tom smyslu, že společnost byla stále profrankisticky nastavena, lidé mu nevěřili a brali ho jako slabého panovníka (Chalupa 1997: 30).

Od smrti Caudilla se Juan snažil o liberalizaci společnosti, což bylo pro vládu a společnost šokující. V roce 1976 podepsal Zákon o politické reformě (Ženíšek 2006: 103–105). „Cílem zákona bylo odstranění monopolu moci ve prospěch demokracie a umožnění proměny Španělska ve standartní konstituční monarchii“ (Ženíšek 2006: 105). Situace Juana Carlose byla výhodná v tom, že byl následovník, kterého si sám Franco vybral, byl tedy legitimním nástupcem. Franco ve své závěti žádal Španělský lid, aby přijali Juana Carlose za svého krále. Carlos byl taktikem v tom smyslu, že sice zrušil Movimiento Nacional a přijal legitimitu politických stran (i komunistické strany), ale zároveň zanechal některá práva z frankistického režimu a tím si zajistil loajalitu armády a konzervativních politických elit. Nezapomínal ani na oběti Frankistického režimu, čímž si zase získal přízeň Francovy opozice (Chalupa 1997: 23–24).

5 Rysy frankistického režimu

Autoři, zabývající se zkoumáním budování frankistického systému, se shodují, že klíčem k chápání tohoto režimu je vůdcovo chování a povaha v politice. Na jeho chladnokrevnost a brutalitu, zejména v otázce čistky po občanské válce, kladou důraz všichni jeho životopisci. V značné části Francových projevů a v rozhovorech upozorňoval na silnou nedůvěru, kterou má k okolí. První poselství, které sdělil následnickému králi Juanu Carlosovi, se neslo v duchu upozornění na důvěru. Královi radil, aby nikdy nikomu nevěřil (Bachoudová 2008: 241).

Franco byl silně přesvědčený o svém božím poslání v podobě vládnoucí autority. Věřil v osud vyvoleného jedince a spasitele, který se řídí vojenskou disciplínou, jež mu byla mravním kodexem a jedinou jistotou. Podle jeho přesvědčení sloužil ve službách vlasti a církve. Poznamenání armádou bylo natolik silné, že své působení v zemi nazýval velením, nikoliv vládnutím. Franco dosáhl takové moci, že měl možnost zabránit jakémukoliv pokusu o vzpouru

nebo protestu proti režimu. Jak jsme již zmínili, po upevnění své moci se stáhl do pozice soudce, který vždy rozhodne o konečném verdiktu mezi mocenskými složkami frankismu. Politickou situaci podrobně sledoval a vždy, když se objevila snaha o změnu, která nesouhlasila s jeho režimem, nebál se zakročit a viníky potrestat (Chalupa 1997: 25–26). Španělsko v období Francovy diktatury bylo značně ovlivněno armádou a církví. Principiální stranu Falangu nemůžeme považovat za jediné univerzální centrum moci, protože již zmíněná církev a armáda hrály nepřehlédnutelnou roli v chodu režimu. Ostatně to nám potvrzuje i Javier Tusell, který se přiklání k řazení militantnímu. Režim tedy, na rozdíl od nacistického Německa, postrádal univerzální monistické centrum moci (Tusell 2007: 15).

Autoři se shodují, že nejviditelnějším rysem odlišnosti Frankova režimu byla jakákoliv absence konkrétního programu. V nově vzniklém systému se velkou silou projevovaly vojenské tendence. Označení vojenská diktatura by mohlo sloužit jako uspokojující charakteristika Francova režimu. Hlavní myšlenka tkvěla v poslušnosti a věrnosti všech osob. Jednal jako „metodický byrokrat“, který nemá problém s potrestáním všech, kdo jsou proti systému. Podle Bachoudové je potřeba zmínit, že jednání Franca mělo velmi daleko od stalinovských represí, které byly nesrovnatelně brutálnější. Jednalo se o značně specifický režim autoritářské tradice se silným vlivem církve a výrazně ovlivněnou povahou zásadového a nikdy nerozhodného vůdce (Bachoudová 2008: 239–242). Církev nebyla do centra dění natolik promítnuta jako armáda, ale i přes to, především v počátcích režimu, měla značný vliv na chod systému. Na straně Franca bychom dále našli vlastníky půdy, kteří s režimem souhlasili. Opakovaný nástup republiky by pro ně znamenal konec bezstarostnosti, a to nemohli připustit (Rich 1952: 385–388).

Franco si nepotrpěl na hypotézy a složité ekonomické či politické modely, podle kterých by se měl řídit. Od začátku svého vládnutí usiloval o ekonomicky

soběstačný stát, který nebude závislý na importu surovin a který by byl separovaný od světového obchodu, jenž byl podle něj zmatený. Ze Španělska chtěl učinit jakýsi „ostrov antikomunismu“, který by byl vzorem pro evropské demokracie. Během několika let však bylo jasné, že takový model fungovat nebude. Zmiňujeme to především proto, že se zde ukazuje Francova vlastnost perfektně se přizpůsobit vzniklé situaci. Reálně uměl uvažovat a upravit teorii tak, aby se s ní dalo pracovat v praxi. Jinými slovy, dokázal se přizpůsobit vnějším podmínkám, aby bylo reálné udržet svou moc. Moc pro něj byla tou nejdůležitější aspirací. Dalším výrazným rysem režimu byly vágně formulované novely a změny. Šlo o strategický tah v případě, že by se novela nepodařila uskutečnit. Franco byl známý tím, že sliboval, ale často změny nedokončil a realizaci oddaloval. Byl velmi zdatný v probouzení nadějí a očekávání (Chalupa 1997: 25). Společnost udržoval v neustálém napětí, že přijdou změny, které však nikdy nenastaly. Na druhou stranu Franco pro společnost představoval až do šedesátých let formu jistoty. Španělé se podle výzkumu Institutu pro veřejné mínění nejvíce báli narušení stability a vnitrostátního pořádku. Až poté se zajímali o svobodu, demokracii a sociální spravedlnost. Společnost byla značně apolitická, proto pro ni Franco, který veřejně tvrdil, že nesnáší politiku, byl jakousi formou záruky a klidu. Nebylo jasné, že se pod jeho vládou stav státu ubírá k lepšímu, ale byla jistota, že k horšímu také ne, a to většině společnosti stačilo (Chalupa 1997: 48).

5.1 Charakteristika Francova režimu

Jak jsme již zmínili v předešlém textu, první pokus o vědeckou analýzu Frankistického režimu zhotovil Juan Linz již v roce 1964. Svůj výzkum neustále doplňoval o nové zpřesnění a definice. Jeho teorii můžeme tedy označit za hodnotnou a považovat ji za materiál pro naše zkoumání. I přes neustálé zdůrazňování jedinečnosti Frankistického režimu najdeme v jiných systémech velmi podobné rysy, a to především u portugalského diktátora Antónia de

Oliveira Salazara a samozřejmě i u Benita Mussoliniho (Chalupa 1997: 52). Linz však nikdy neztotožňoval frankismus s italským fašismem. Nově vzniklý specifický režim pojmenoval jako autoritativní (*régimen autoritario*), který pak dále rozděloval do sedmi skupin, jak jsme uvedli v teoretické části. Autoritativní režim podle Linze, na kterém je založen celý výzkum frankistického režimu, posloužil bezchybně k dalšímu zkoumání (Linz 2000: 183).

5.1.1 Limitovaný pluralismus ve Španělsku

Po podrobnějším zkoumání Francova režimu jsme zjistili, že moc nebyla koncentrována jen v rukou vůdce, ale rozděluje si ji celkem pět subjektů. Chybět nemůže pravicová Falanga – jakožto zástupce jediné povolené politické strany, která však po roce 1957 ztratila svou sílu. Dále nesmíme opomenout moc v podobě armády, která přispívá k řazení španělského nedemokratického režimu do pozice autoritativního režimu militaristicko-byrokratického pluralismu a samozřejmě církev, vlastníci půdy a průmyslníci (Rich 1952: 380).

Falanga v limitovaném pluralismu působila nejsilněji, protože její členové byli především mladí radikální lidé, kteří měli na starosti civilní správu státu. Armádu měl Franco zajištěnou především díky vysokým financím, které do obrany státu investoval. Uvádí se, že neváhal zaplatit obrovské částky jejich výdajů na úkor státu a jiných důležitých odvětví na které nezbývaly finance. Investice ze strany Franca byla logická, protože zejména na ozbrojených silách záleželo, zda se Franco udrží u moci. Bez silné opory v armádě by režim brzy skončil a Caudillo to dobře věděl. Co se týká církve, jak jsme již uvedli, její vliv byl v systému značný především v odvětví vzdělání a výzkumu. Nebyla však napojená na stát tolik, jako armáda a Falanga. Postupem let se vztah církve a Caudilla měnil. Ze začátku byl jejich vztah pevnější než později. Co se týče vlastníků půdy a průmyslníků, neměli tak silný vliv jako tři předešlé subjekty, ale přesto se jejich slovo počítalo (Rich 1952: 381–387).

V roce 1953 bylo uzavřena smlouva (konkordát) a Vatikánem, která zaručila církvi větší privilegia. Církev měla pod vlivem moci média a vzdělání. Nicméně po oslabení Falangy po roce 1957 se do popředí dostává armáda, která podle Franca měla povinnost zachránit španělský národ (Ženíšek 2006: 98–100).

5.1.2 Mentalita Francova režimu

Ovlivňování mentality je nástroj pro udržení legitimacy režimu, což si Franco plně uvědomoval a využíval k tomu všechny své silné stránky. Země měla velký katolický vliv, který pramenil již z dlouhotrvající historické tradice a Franco se snažil její sílu obnovit. Mluvíme o tradici, která je pro mentalitu důležitým prvkem (Bachoudová 2008: 223). Ani na otázku ideologie či mentality režimu není jednoznačná odpověď. Pokud se chceme vyhnout tomu, že budeme za mentalitu považovat Francovy projevy o dokonalosti a nenahraditelnosti monarchie a církve, můžeme za mentalitu jeho systému považovat antikomunismus. Jako všeobecná mentalita ale může být považováno toto tvrzení za nedostačující, protože antikomunismus se objevoval i v americké politice v devadesátých letech (Chalupa 1995: 52).

Nalézt správnou ideologii režimu bylo značně obtížné a za čtyřicet let se uvnitř režimu vystřídaly desítky ideologických tendencí, které si často nebyly ničím podobné, snad jen ve strachu z bolševismu, z demokratickému modelu legálních politických stran, strachu ze svobodných odborů a v tíhnutí k církvi. Chalupa za mentalitu režimu považuje snahu o udržení statutu quo výsledků občanské války (Chalupa 1995: 52). Dalším znakem frankistického režimu je ekonomika, i když, jak jsme již zmínili, ne moc úspěšná v rozvoji. Režim vydělával především z cestovního ruchu a Franco neváhal využít každý ekonomický úspěch země ve svých projevech a tím režim chválit (Tussel 2007: 13). Velký vliv na sociální chování měla televize, která zahrnovala společnost latinskoamerickými telenovelami, které měly odlákat pozornost od politického dění. Televize zajistila dokonalé ovládnutí veřejného mínění, které mohlo být pro režim nebezpečné (Chalupa 1995: 53).

5.1.3 Politická participace a mobilizace společnosti

Španělská společnost byla nastavena doslova apoliticky a žádná mobilizace se ve Frankistickém Španělsku nekonala. V případě potřeby a ohrožení režimu by mobilizace společnosti probíhala stejně jako v nedemokratických režimech. Španělsko se potýkalo s absencí opozice, a proto se mobilizace společnosti neprováděla. Nezáměr o politiku ve společnosti vysvětluje mírným ekonomickým pokrokem, kdy se z chudého státu stával stát kapitalistický. Druhým faktorem bylo neustálé potlačování pravd a zveličování Francových vyjádření, tedy vypuštěné lži od představitelů státu (Tussel 2007: 14–15). Mobilizace byla možná jen za přítomnosti Falangy, a to v případě zajišťování stability režimu. Proto ve španělské společnosti nedocházelo k úplné depolitizaci, ale i přes to byli Španělé vychováni ve strachu, lžích a politické apatii (Tussel 2007: 17).

6 Závěr

Bakalářská práce se zabývala případovou studií nedemokratického frankistického režimu ve Španělsku. V úvodu práce jsme si položili dvě výzkumné otázky, a to:

- 1) Jaké rysy nedemokratického režimu vykazuje frankistický režim a o jaký typ nedemokratického režimu se jedná?
- 2) Jaké jsou specifické charakteristiky tohoto režimu?

Cílem práce bylo zařadit frankistické Španělsko k teoretickému modelu nedemokratického režimu, shrnutí základní charakteristiky Francovy vlády a zjistit, v čem byl režim ojedinělý a kdy se naopak podobal teoretickému rámci. Pro zařazení frankistického Španělska k teoretickému modelu nedemokratického režimu bylo v teoretické části práce nezbytné představit si rozdíly mezi totalitními a autoritativními režimy. Řídili jsme se podle teorie Juana J. Linze, který právě na příkladu Francova Španělska vypracoval svůj koncept nedemokratických režimů. Tři hlavní kritéria, která autoritativní režimy a totalitarismus oddělují, jsou pluralismus, centrum moci a ideologie. Autoritativní režim je charakteristický omezeným neboli limitovaným pluralismem, depolitizací společnosti a mentalitou režimu, čímž se liší od totalitarismu.

Podle Juana Linze existuje hned sedm různých typů autoritativních režimů, které se od sebe liší propojením a aplikováním tří hlavních charakteristik režimu. Totalitarismus považujeme za ideální typ nedemokratického režimu, proto ve skutečných světových systémech můžeme najít jen jeho napodobeniny a systémy se mu přibližující. Totalita uvěznuje občanství do sféry státu a politické i nepolitické osoby ovládá. Právě zásahy do mimopolitického života běžného člověka je u totalitních režimů zásadní. Pro totalismus je typická silná ideologie, jediné centrum moci a politická participace,

kteřá je vřak ovlivněná vůdceř a nepodléhá demokratickým principům. Španělsko konkrétně vykazovalo znaky militaristicko-byrokratického autoritativního režimu s tendencemi politické apatie.

Abychom pochopili Francovu cestu k moci, museli jsme náš výzkum zahájit již v období před občanskou válkou. Důležité bylo zjistit, s jakými problémy se tehdejší společnost potýkala a stručně vysvětlit, jakým způsobem se později v konfliktu Franco angažoval. Ve válce bylo částečně doformováno Francovo myšlení, ze kterého později čerpal ve svém vůdcovském období. Španělská válka, trvající mezi lety 1936 a 1939, nám poskytla zásadní historické údaje a perspektivu, ze které jsme pochopili, proč se smyšlení generála upínalo daným směrem. Silná polarizace společnosti vyústila v krvavý, dlouhotrvající střet, kde se Francisco Franco postavil na stranu tradicionalistů. Již od vypuknutí občanské války se Franco snažil o prosazování svých cílů, které by mu přinesly větší moc. Usiloval o silný stát a prosazoval myšlenky katolické sociální spravedlnosti. Svým vítězstvím v občanském konfliktu ospravedlňoval svou vůdcovskou pozici. Vítězství v občanské válce pro Franca znamenalo dostatečnou legitimitu k vládnutí.

Největší rozdíl, který můžeme zaznamenat mezi dvěma etapami režimu, je změna ve vnímání síly politické strany. Do roku 1957 byla jádrem moci strana Falanga. Zřetelný důkaz, že šlo o militaristicko-technokraticko-byrokratický režim, spočíval ve vysokém počtu důstojníků ve vládě. Jedním z prvních kroků po vítězství v občanské válce byla de iure restaurace monarchie. Vůdcovo chování a jeho povaha v politice dávalo režimu specifický rys. Franco byl silně přesvědčený o svém božím poslání v podobě vládnoucí autority. Podle kritérií, které jsme si stanovili, víme, že Španělsko bylo v období Francovy diktatury byrokraticko-militaristickým autoritativním režimem se silným vlivem církve a armády s povahou zásadového a nikdy nerozhodného vojáka.

Principiální stranu Falangu nepovažujeme za jediné univerzální centrum moci, protože již zmíněná církev a armáda hrály nepřehlédnutelnou roli v chodu režimu. Postrádal tedy univerzální monistické centrum moci. Nejviditelnějším rysem odlišnosti Francova režimu byla jakákoliv absence konkrétního programu. Do nově vzniklého systému se velkou silou opírala vojenská tendence. Franco si nepotrpěl na hypotézy a složité ekonomické či politické modely, podle kterých by se měl řídit. Ze Španělska chtěl učinit jakýsi ostrov antikomunismu. Moc pro něj byla tou nejdůležitější aspirací. Dalším výrazným rysem režimu byly vágně formulované novely. Šlo o strategický tah v případě, že by se novela nepodařila uskutečnit. Nebylo jasné, že se pod jeho vládou stav státu ubírá k lepšímu, ale byla jistota, že k horšímu také ne, a to většině společnosti stačilo.

Režim byl pod velkým katolickým vlivem, který pramenil z již dlouhotrvající historické tradice a Franco se snažil tento stav zachovat. Nalézt mentalitu režimu bylo značně obtížné a za čtyřicet let se uvnitř režimu vystřídal desítky tendencí. Za mentalitu režimu považuje snahu o udržení statu quo a antikomunismus.

Španělská společnost byla nastavena apoliticky a žádná mobilizace se ve frankistickém Španělsku nekonala. Nezájem o politiku ve společnosti vysvětlujeme mírným ekonomickým pokrokem. Druhým faktorem bylo neustálé potlačování pravd a zveličování Francových vyjádření. Mobilizace byla možná jen za přítomnosti Falangy, a to v případě zajišťování stability režimu. Proto ve španělské společnosti nedocházelo k úplné depolitizaci, ale i přes to byli Španělé vychováni ve strachu, lžích a politické apatii.

Období mezi lety 1957-1975 lze označit za druhou etapu Francova režimu. Byla rovněž zahájena změna organizace a struktury moci, kdy Franco kvůli ekonomické stagnaci svěřil různé důležité pozice členům Opus Dei, kteří Franca podporovali, ale byli liberální v postojích ekonomiky; jejich cílem byla modernizace Španělska. Franco se snažil vyřešit otázku nástupnictví v průběhu

druhé etapy, kdy za svého nástupce zvolil Juana Carlose, který však po smrti Franca postupně demokratizoval zemi.

7 Seznam použité literatury a pramenů

Amiguet, Teresa (2018). Matanza en Casas Viejas: el fracaso de una utopía. *La Vanguardia*. 13. 1. 2018 (<http://www.lavanguardia.com/hemeroteca/20160915/41301195013/casas-viejas-anarquismo-espana-alzamientos-republica-1933-cadiz-gobierno-de-azana.html>, 10. 2. 2018).

Arendt, Hannah (2004). *The Origins of Totalitarianism* (New York: Schocken Books).

Baehr, Peter (2015). Totalitarianism. In: Horowitz, Maryanne-Cline, *New Dictionary of the History of Ideas* (New York: Charles Scribners & Sons), s. 2342-2348.

Bachoudová, Andrée (2008). *Franco neboli O úspěchu průměrného člověka* (Praha: KMa 2008).

Balík, Stanislav (2007). Totalitní a autoritativní režimy. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* 56 (C54), s. 41–52.

Balík, Stanislav – Kubát, Michal (2004). *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů* (Praha: Dokořán).

Beevor, Antony (2006). *The Battle for Spain: The Spanish Civil War 1936-1939* (London: Weidenfeld & Nicolson).

Dvořáková, Vladimíra – Kunc, Jiří (2009). Španělsko: královská cesta k demokracii a státu autonomií. In: Říchová, Blanka a kol., *Západoevropské politické systémy* (Praha: Oeconomica), s. 210–242.

Heywood, Andrew (2004). *Politologie* (Praha: Eurolex Bohemia).

Chalupa, Jiří (1997). *Jak umírá diktatura: Pád Frankova režimu ve Španělsku* (Olomouc: Votobia).

Ley Orgánica del Estado č. 1/1967, Disposiciones generales, 10 de enero 1967.

Linz, Juan-José (2000). *Totalitarian and Authoritarian Regimes* (London: Boulder).

Nálevka, Vladimír (2000). *Světová politika ve 20. století (I.)* (Praha: Aleš Skřivan).

Rich, Samuel-Grover (1952). Franco Spain: A Reappraisal. *Political Science Quarterly* 67 (3), s. 378–398.

Říchová, Blanka (2006). *Přehled moderních politologických teorií* (Praha: Portál).

Serrano, Carlos (1995). Moderní doba. In: Artera, Antonio a kol., *Dějiny Španělska* (Praha: Lidové noviny), s. 1119-1284.

Strmiska, Maxmilián – Chytilík, Roman (2005). Jihoevropské země. In: Strmiska, Maxmilián, *Politické strany moderní Evropy* (Praha: Portál), s. 351–419.

Tussel, Javier (2007). *Spain: From Dictatorship to Democracy, 1939 to the Present*. (New Jersey: Wiley-Blackwell).

Ysàs, Pere (2013). El Consejo Nacional del Movimiento en el franquismo tardío. In: Carnicer-Ruiz, Miguel-Angel ed., *Falange, las culturas políticas del fascismo en la España de Franco (1936-1975)* (Zaragoza: CSIC), s. 365-380.

Ženíšek, Marek (2006). *Přechody k demokracii v teorii a praxi* (Plzeň: Aleš Čeněk).

8 Resumé

The bachelor thesis deals with the Francoist regime in Spain between 1939 and 1975. The aim of this thesis was to project Francoist Spain into the theoretical model of non-democratic regime, summarize basic characteristics of Franco's government, its main ideas, political mobilization, pluralism and find out how unique the regime was.

It was necessary to introduce differences between totalitarian and authoritarian regimes in the theoretical part of the thesis. We followed the theory of Juan J. Linz who drew up his concept of non-democratic systems on the example of Franco's Spain. Three main criteria which separates authoritarian regimes and totalitarianism are pluralism, the centre of power and ideology itself. According to Linz there are seven different types of authoritarian models of regimes that differ from each other by applying the above criteria. In order to understand Franco's way to the power we had to begin our research in the period before the Civil War, then we moved to the important part of this war where Franco's ideas were formed and finished on the end of the war with Franco's victory. Afterwards Franco gained sufficient legitimacy to rule the Spain and settled his own regime.

Until 1957 it seemed the Falanga party was the centre of the power and the clear evidence of militarist-technocratic-bureaucratic regime laid in a high number of the officers in the government. But one of the first Franco's steps after the victory in Civil War was strengthen the power of monarchy which slightly diverted the Falanga from the centre above. The regime was under great Catholic influence as well which originated from a long-standing historical tradition amongst Spain. So finding the true mentality of the regime was very difficult and there have been dozens of tendencies in forty years of Franco's government. After all mentality was an ongoing attempt to maintain the status quo and anti-communism ideas. The Spanish society was lacking interest in the

policy and no mobilization took place in Franco's Spain. Mobilization was possible only in the presence of Falanga party in the case of ensuring the stability of the whole regime. Therefore, the Spanish society did not completely depolitize but despite this, the Spaniards were brought up in fear, lies and political apathy.

The period between 1957 and 1975 may be described as the second stage of Franco's regime – at this stage the non-democratic regime is transformed into a militaristic-technocratic-bureaucratic authoritarian regime. Changes in the organization and structure of the power have also begun when Franco has entrusted various important seats to Opus Dei because of economic stagnation. Franco tried to solve the succession issue during this second stage when he chose Juan Carlos but he did not continue in his thoughts and democratized the country after Franco's death.